

HÍREK, ISMERTETÉSEK

Elhalálozások

Szomorú veszteség érte ismét a Magyarhoni Földtani Társulatot. Július hó 23-án rövid szenvedés után csendesen elhunyt DR. CSAJÁGHY Gábor vegyész mérnök, a föld- és ásványtani tudományok kandidátusa, a Magyar Állami Földtani Intézet Vegyi Laboratóriumának több évtizeden át vezetője. Hosszú időn keresztül volt Társulatunk választmányi és szerkesztő bizottsági tagja. Pontos, lelkiismeretes munkájára mindig számíthattunk. Távo-zása tudományos életünk nagy vesztesége.

Augusztus 1-én felesége, nővére, a barátok, munkatársak, tisztelők kísérték utolsó útján a balatonfüredi temetőben, ahol nem régen elhunyt szülei mellé helyezték el örök nyugalomra. A Földtani Intézet nevében dr. RÓNAY András, a Központi Földtani Hivatal részéről, dr. VARIU Gyula méltatta dr. CSAJÁGHY Gábor érdemeit. Társulatunk, az MTA Geokémiai Bizottság és a barátok nevében Székyné dr. FUX VILMA a következő szavakkal búcsúzott az elhunyttól:

A Magyarhoni Földtani Társulat, az MTA Geokémiai Bizottsága nevében búcsúszom dr. CSAJÁGHY Gábertől.

Nagyon nehéz ez a búcsúvétel, mert azok közé tartozom, akiket az elhunyttal a közösen végzett munka öröme, egymás őszinte megbecsülése, tisztelete, meleg barátsággal kapcsolott össze.

Kifürkészhetetlenek a sors útjai! Egyikünk sem tudná megmondani, miért kellett annyi kemény munka után ilyen hirtelen eltávoznia abból a későn megtalált meleg otthonból amely még szép éveket, harmónikus öregséget biztosított volna számára.

Fiatal egyetemi hallgató koromban ismerkedtem meg CSAJÁGHY Gáborral. Debrecenben tanultam és téli szünetben tőle sajátítottam el a közetlelemzés módszerének alapjait, csodáltam pontos, kifogástalan munkáját és azt a segítőkészséget, amellyel az ott dolgozó, nála fiatalabb vegyészekkel és velem is foglalkozott. Művészet volt a munkájában, megértés a fiatalabb kezdőkkel szemben. Nevével fém-

jelezte a vezetése alatt álló kémiai laboratóriumokból kikerült elemzéseket. Az általa készített elemzések számos szakmai vita eldöntéséhez nyújtottak pontos adatokat. Neve fogalom volt a gyógyszer- és kőzetanalitikában.

Hosszú évtizedeken keresztül élvezte pontos, lényegre mutató munkáját a Magyarhoni Földtani Társulat Választmányja és Szerkesztőbizottsága is. Minden rábízott feladatot, felkérést, lektorálási munkát lelkiismeretesen, a legnagyobb gondossággal, telve emberi segíteni akarással végzett el. Az MTA Geokémiai Bizottságában minden olyan kérdés véleményezésére, amely hangsúlyozottan a kémiai problémákhoz tartozott, CSAJÁGHY Gábert kértük fel. Mindig számíthattunk az ő objektív, világos fejlett, jó munkársággal, tömören összefoglalt véleményére. Hiányozni fog Bizottságunkban munkája és személyisége.

Eveken át dolgoztunk együtt a szakember megszólaltságával és a kutató hitével. Hitt, elhunyt SCHERF Emil főgeológus barátunkkal és velem együtt élete végéig abban, hogy eljárásunk, amelyet a kálium kinyerésére javasoltunk káliumdús „trachit” kőzetből, jó és jövőbe mutató. Milyen gonddal töretlen kedvvel, időt és energiát nem sajnálva végezte a laboratóriumi kísérleteket! Milyen precíz volt ebben a munkában! Sohasem mondott olyat, amelyről nem volt tökéletesen meggyőződve.

Amilyen volt a munkájában, olyan volt a barátságában is. Megbízható hűséges barát, akinek a munkájára mindig számítani lehetett. Nehéz körülmények között ismertem meg igazi emberi arculatát. Mélyen érző ember és meleg szívű barát volt.

Köszönjük dr. CSAJÁGHY Gábornak a Magyarhoni Földtani Társulatban és a Geokémiai Bizottságban végzett munkáját! Köszönjük, köszönöm, Gábor több évtizedes hűséges barátságát! Nyugodjon békében, szeretett szüleivel a balatonfüredi földben!

1972. február 8-án, 59. életében, Szegeden, tragikus hirtelenséggel hunyt el dr. HORVÁTH Andor tagtársunk, a biológiai tudományok kandidátusa, a József Attila Tudományegyetem Állattani Tanszékének docense, a Tiszakutató Bizottság-, az Unifans Malacologica Europea tagja, az Acta Biologica Szegediensis és a Tisza társ-szerkesztője, a Tisza alapító tagja.

Dr. HORVÁTH Andor malakológiai tanulmányaival szerzett hírnevet és megbecsülést a földtudományok művelői körében. A paksi pleisztocén alapszelvényen végzett vizsgálatai (A paksi pleisztocén-üledékek csigái és értékelésük. Állattani Közlemények, XLIV. köt. 3—4. füz. 1954.) szolgálták alapul a kandidátusi fokozat megszerzéséhez s adtak indítékot a további bűvárokodáshoz. Ezek során a MIHÁLYZ István által sokoldalúan feldolgozott, korszerű és alapos üledékföldtani igénnyel feltárt felsőszentiváni pleisztocén szelvény malakológiai — rétegtana készült el fő- és záróműveként az iskolát teremtő kutató-tanárnak.

Beható tanulmányokat folytatott a negyedkori éghajlatváltozások MILANKOVIC—BACSÁK kidolgozta elméletének alkalmazása területén, s lényeges összefüggéseket ismert fel a BACSÁK-féle szelvény klimatikusok s az egymást váltó malakofaunák minőségi és mennyiségi összetétele között. Függetlenül attól, hogy rétegtani besorolásainál néha túlzottan is figyelembe vette az etalonként használt BACSÁK-féle negyedkori „klímanaptárt”, s kisebb súlyal érvényesítette az üledékföldtani feldolgozás nyomán kapott genetikai-ösföldrajzi eredményeket, dr. HORVÁTH Andor új utakat nyitott a negyedkor rétegtani felbontására a csigafaunák felhasználása és értékelési módja terén. Fejezetenként közreadott felsőszentiváni munkája eseménye volt a magyar negyedkor-rétegtan és ösföldrajzi-paleoklimatológiai megismerésnek. Ugyanakkor példája az elmélyült kutató munkának, amely a szemlélye köré sereglett szegedi negyedkor-geológus-jelölteket vizsgálati irányzata bűvébe vonta.

Mindezt csendben, halk fűtöttséggel, önzetlen segítségadással, páratlan szerénységgel tette. Működésében csak szeretettel és megbecsüléssel találkozott. Így őriz meg mindenki, aki személyét ismerte, aki együtt dolgozhatott vele, s aki tanítványa lehetett.

Dr. HORVÁTH Andort 1972. február 11-én osztatlan részvétellel kísérték utolsó útján pályatársai, tanítványai, ismerői. Sírja a szegedi Belvárosi temetőben van.

1972. május 22-én, életének 69. évében váratlanul elhunyt dr. SZÉCHY Károly Kossuth-díjas műszaki egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a helsinki és wroclawi műszaki egyetemeken tiszteletbeli doktora, számos kitüntetés tulajdonosa, tudományunk mérnökgeológiai ágazatának és határos területeinek nemzetközi hírv tudósa, művelője. Hazai és nemzetközi hírnevét a Műszaki Kiadó gondozásában 1958-ban megjelent, s azóta több kiadást megért, számtalan idegen nyelvre lefordított, átütő sikerű „Alapozási hibák” c. könyve biztosította. Távo-zása tudományágának s a műszaki tudományok összességének érzékeny vesztesége. Oktatói, nevelői munkássága, emberi magatartása példát adott mindazoknak, kik keze alatt nevelődtek, mérnökökké, kik vezetése alatt munkálkodhattak. Nagyszabású, gécstanlan tudós-ember volt.

Dr. SZÉCHY Károlyt 1972. május 31-én nagy részvétellel helyezték örök nyugalomra a Farkasréti temetőben, a Magyar Tudományos Akadémia által adományozott dízsírlyhán. A Magyar Tudományos Akadémia részéről dr. BOGNÁR Géza akadémikus, osztályelnök, a Budapesti Műszaki Egyetem részéről dr. KÉZDI Árpád tanszékvezető egyetemi tanár búcsúzott SZÉCHY professzortól.

1972. július 13-án, életének 49. évében tragikus hirtelenséggel hunyt el JÓZSA László tagtársunk, a Szabó József Geológiai Szakközépiskola és Technikum volt tanára, a Bányászati Tervező Intézet munkatársa. JÓZSA László egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte el. Érdeklődési területének megfelelően kapott oktatói feladatkört a geofizika — geodézia vonalán a geológus technikus képzésben. Geológus technikusok sokasága nőtt fel keze alatt. Egészséges életszemlélete, derűje áterjedt tanítványa, munkatársaira. Lelkesedése mozgásba hozta környezetét. A jól végzett munka örömeiben hagyta itt társait megdöbbenő váratlansággal.

JÓZSA Lászlót munkatársai, barátai, tanítványai részvéte kísérté utolsó útján 1972. július 20-án a rákoskeresztúri Új-Köztetőben. Társulatunk, a Magyar Hidrológiai Társaság, a Magyar Geofizikusok Egyesülete (melynek alapító tagja volt) s a Szabó József Geológiai Szakközépiskola és Technikum tanári kara nevében dr. VITÁLIS György, a Társulat Mérnökgeológiai — Építészföldtani Szakosztálynak titkára búcsúzott elhunyt kedves tagtársunktól.

Kitüntetések

A Művelődésügyi miniszter HORVÁTH Ernő múzeológus, paleobotanikus tagtársunknak a Vas Megyei Múzeumi Szervezet tudományos főmunkatársának a Szocialista Kultúráért kitüntetést adományozta (Művelődésügyi Közl. XIV. évf. 23. sz. 1970. dec. 4.).

Az Országos Vízügyi Hivatal elnöke a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat 20. éves fennállásának évfordulója alkalmából, a hidrogeológiai kutatások területén végzett eredményes munkájáért SZÓFOGADÓ Pál tagtársunknak a Vízgazdálkodás Kiváló Dolgozója kitüntetést adományozta (Vízügyi Értesítő XVII. évf. 21. sz. 1970. nov. 11.).

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa dr. VITÁLIS Sándor Kossuth-díjasnak, tiszteleti tagunknak, a föld- és ásványtani tudományok doktorának, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Alkalmazott- és Műszaki Földtani Tanszéke tanszékvezető egyetemi tanárának nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetést adományozta (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 4. sz. 1971. febr. 26.).

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulásának 26. évfordulója alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül Dr. JÁNOSY Dénesnek, a Természettudományi Múzeum osztályvezetőjének, a földtudományok doktorának, tagtársunknak a Munka Érdemrend bronz fokozata kitüntetést adományozta (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 9. sz. 1971. máj. 4.).

A művelődésügyi miniszter az 1971. évi Pedagógus Nap alkalmából, eredményes munkája elismeréséül Dr. FÖLDVÁRI Aladár Kossuth-díjasnak, a NME Földtan-Teleptani Tanszék tanszékvezető egyetemi tanárának, választmányi tagunknak az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést adományozta (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 15. sz. 1971. júl. 30.).

A művelődésügyi miniszter az 1971. évi Pedagógus Nap alkalmából, eredményes munkája elismeréséül Kovács József tagtársunknak, a Szabó József Geológiai Technikum és Szakközépiskola tanárának az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést

adományozta (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 15. sz. 1971. júl. 30.).

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Földrajzi Társaság fennállásának 100. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismeréséül dr. KÁDÁR Lászlónak, a földrajztudományok doktorának, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanárának a Munka Érdemrend arany fokozatát adományozta (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 19. sz. 1971. okt. 1.).

A művelődésügyi miniszter az 1971. évi Országos Múzeumi Hónap alkalmából, eredményes munkája elismeréséül dr. KECSKEMÉTI Tibor tagtársunkat, az Országos Természettudományi Múzeum csoportvezetőjét dícséretben részesítette (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 21. sz. 1971. nov. 1.).

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül dr. TÓTH Aurélnak, az Országos Pedagógiai Intézet tanszékvezető főiskolai tanárának, aki a középiskolai földtan oktatás számára tankönyveiben — a természeti földrajzoktatás keretein belül — helyet szorított, a Munka Érdemrend bronz fokozatát adományozta (Művelődésügyi Közl. XV. évf. 23. sz. 1971. dec. 1.).

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 80. születésnapja alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül dr. NÉMETH Endrének, a műszaki tudományok doktorának, a Budapesti Műszaki Egyetem nyugalmazott tanárának a Munka Érdemrend arany fokozatát adományozta (Művelődésügyi Közl. XVI. évf. 3. sz. 1972. febr. 1.).

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulásának 27. évfordulója alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül dr. KARÁCSONYI Sándornak, a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat osztályvezetőjének a Munka Érdemrend ezüst fokozatát adományozta (Magyar Közl. 1972. évi 28. sz. 1972. ápr. 16.).

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Szocialista Brigádfelvezetők IV.

Országos Tanácskozása alkalmából 1972. máj. 25-én érdemes és eredményes munkássága elismeréséül TÓTH IMRÉNÉnek, a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat csoportvezetőjének, geológus szakmérnök tagtársunknak a Munka Érdemrend ezüst fokozatát adományozta (Építészeti Értesítő 1972. évi 20. sz.).

A művelődésügyi miniszter az 1972. évi Pedagógus Nap alkalmából eredményes munkája elismeréséül SKOFLEK Istvánnak, a tatai Eötvös József Gimnázium tanárának, paleobotanikus tagtársunknak a Kiváló Tanár kitüntetését adományozta (Művelődésügyi Közl. XVI. évf. 12. sz. 1972. jún. 16.).

A 90 esztendő Prinze Gyula köszöntése

PRINZ Gyula ny. egyetemi tanár, a földrajzi tudományok doktora, a magyar geológus-geográfus társadalom nagy öregje, a hazai geotudományoknak már életében klasszikusa, mindnyájunk örömeire egészségesen töltötte be az év januárjában 90. életévét, mely alkalomból a 100. esztendő Magyar Földrajzi Társaság ünnepélyesen köszöntötte tiszteletbeli elnökét születése napján.

PRINZ Gyula azok közé a nagy geográfusok közé tartozik, akiknek még osztályrészül jutott Földünk egy-egy részéről az ismeretlenség fátylát lerántani, a térképről fehér foltokat eltüntetni. Az utolsó élő magyar explorátor, aki életművével a legnagyobb hazai geográfusok közé írta be nevét.

Ahhoz a nagy geológus-geográfus nemzedékhez tartozik, amely még Lóczy Lajos tanításán nőtt fel. Lóczy Lajos iskolája olyan kiváló tudóskat nevelt, mint Böckh Hugó, Cholnoky Jenő, Hankó Béla, Jávorka Sándor, Koch Nándor, Kocutovics Károly, Laczkó Dezső, Leidenfrost Gyula, Milleker Rezső, NPCSA Ferenc, Papp Károly, Rapaics Raymund, Réthly Antal, Schröter Zoltán, Telegdi-Roth Károly, Teleki Pál, Vadász Elemér, Vendl Aladár, Vitális István és végül Prinze Gyula, a mester egyik legjelesebb tanítványa. A felsoroltak századunk első felében a hazai természettudományok művelésében és fejlesztésében mind vezetőszerepet játszottak.

PRINZ Gyula az oknyomozó kutató, a geológusokkal szüntelen párbeszédet tartó

A Szovjet Tudományos Akadémia Nemzetközi Antarktisz Bizottsága az általa alapított „Az Antarktisz orosz felfedezésének 150. éves jubileuma Enlékplakett” kitüntetését adományozta dr. Láng Sándor egyetemi tanárnak, választmányunk tagjának, a magyar—szovjet földrajztudományi kapcsolatok eredményes ápolása elismeréseként (Föld és Ég 1972. VII. évf. 3. sz. 95. old.).

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a természettudományi ismeretterjesztés terén végzett kimagasló eredményei elismeréséül Juhász Árpádnak, a TIT Természettudományi Stúdió igazgatójának, tagtársunknak a Munka Érdemrend ezüst fokozatát adományozta (Föld és Ég 1972. VII. évf. 3. sz. 95. old.).

földrajztudósok mintaképe. A földtani alapozottságú geomorfológiai szintézis hazai elindítója és legelső képviselője. Kitérő földtani-földrajzi szemléte a földfelszínfejlődés jelentőségének felismerésében mutatkozott meg leginkább. Földtani vonatkozásban munkásságának legkiemelkedőbb eredménye a nagy jelentőségű geomorfológiai tétel, az általa bevezetett „Tiszia-elmélet” alapvetése volt, ami az általános hegységképződés és hegységszerkezet korszerű magyarázatában sok vitára adott okot. Egyszerű, de imponáns, a maga idejében forradalminak tekinthető szemléletű magyarázat volt ez a Kárpát-medence, a magyar föld nagyszerkezeti kialakulására, de ma már eredeti megfogalmazásában nem tartható fenn, mert a fejlődés velejárója, hogy az új kutatási eredmények, új elméleteket szülhetnek.

PRINZ Gyula életműve külön korszakot jelent a hazai földrajztudományban, amely ugyan lezárult, hiszen a fejlődés törvénye szerint tovább kellett lépni, de munkásságának magvetése az utána következő nemzedékek tevékenységében új, gazdag termést hozott. Az explorátor munkássága, közép-ázsiai geomorfológiai kutatásainak eredményei és sok fehér foltot eltüntető térképezési tevékenysége viszont kiemelte hazája szűk kereteiből és nemzetközi elismerésben részesült.

Tisztelettel és szeretettel köszöntjük a 90 éves PRINZ Gyula professzort és kívánunk neki a továbbiakban erőt, jó egészséget.

Dr. CSIKY Gábor

A 80 éves Tulogdi János köszöntése

Dr. TULOGDI János, a kolozsvári Tudományegyetem nyug. földrajz professzora, Társulatunk egyik legrégebb tagja (1911), 1971. októberében töltötte be 80. életévét. A Budapesten tartózkodó TULOGDI Jánost ez alkalomból a Társulat elnöksége vendégül látta és SZÁDECZKY-KARDOSS Elemér akadémikus, a volt tanítvány köszöntötte.

TULOGDI János Tordán született. SZÁDECZKY-KARDOSS Gyula professzor tanítványa, majd gyakornoka volt a kolozsvári Tudományegyetemen és PAPP Károly professzornál doktorált. A két világháború közötti időben mint a kolozsvári Református Kollégium természetrajztanára, töretlen helytállással ottolta a fiatal tanítványokba a természet és tudományai ránti szeretetet és vált az erdélyi geológus-

geográfus nemzedék egyik tanítómesterévé. Ezenkívül mint az Erdélyi Múzeum Egyesület természettudományi szakosztályának titkára és az Erdélyi Kárpát Egyesület alelnöke, sokat tett a geológia és geográfia népszerűsítése érdekében.

1943-ban a kolozsvári Tudományegyetem magántanára lett, 1945-ben pedig ugyanott a földrajzi tanszék vezető tanára egészen 1959-ben történt nyugdíjba vonulásáig.

Szeretettel köszöntjük Dr. TULOGDI Jánost, az erdélyi föld lelkes kutatóját, legjobb ismerőjét és kívánjuk neki, hogy jó egészségben és megbecsülésben mindnyájunk öröme, még sokáig velünk legyen.

Dr. CSIKY Gábor

Egységes kőzetfizikai vizsgálatok Európában?

A RILEM — az építőipari anyag- és szerkezetvizsgáló, valamint kutató laboratóriumok nemzetközi szövetsége — évekkel ezelőtt munkabizottságot hozott létre abból a célból, hogy a természetes kőzetek építőipari felhasználását célzó vizsgálatokat egységesítse. E téren gyakran még egy-egy országon belül sem volt egységes a vizsgálati gyakorlat, és így a különböző helyen végzett kőzetfizikai vizsgálatok eredményei nem is voltak összehasonlíthatók.

A bizottságban való részvétel nyitva állt valamennyi európai — és így szocialista — állam részére, de ténylegesen csak Franciaország, Anglia, Nyugat-Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Svédország, Svájc, Csehszlovákia, Románia és Magyarország vett részt a munkában. Hazánkat NEMESKÉRI G.-né, TÓBLÁS L. (Építőipari Minőségvizsgáló Intézet), REZNÁK L. (Közúti Közlekedési Kutató Intézet) és KERTÉSZ P. (Budapesti Műszaki Egyetem) képviselték.

A tárgyaláshoz a magyar delegáció készítette a javaslatot, ennek alapján folyt a tárgyalás 1967—71. között, a kompromisszum eredményeként kialakított végleges szöveget a RILEM a folyó évben hirdette ki (Méthodes d'essai des pierres naturelles, Matériaux et constructions, Paris, 1972., 28. sz. 232—245. old.)

A kihirdetett szöveg elvi szempontból hiányos, mert csak azokat a vizsgálatokat tartalmazza, amelyekben a tárgyalások során sikerült megegyezni.

A *mintavétel* a szöveg nem részletezi, csak azt az alapvetel szövezi le, hogy a vett mintának a jellemezni kívánt kőzetanyag *átlagos minőségét* kell reprezentálnia.

Részletesen foglalkozik az előírás a kőzetek *tömegeloszlásánál* (súlyviszonyaival). Kiindulásul definiálja a különböző (vizeztartalmi) állapotokat: a természetes, a vízzel telített és a kiszáritott állapotot. A laboratóriumi légszáraz állapotot csak kiindulásként ismerteti. A térfogatsúly (testsűrűség), fajsúly (sűrűség) mérésének előírása után megadja az azokból számítható tömörség és hézagosság képleteit.

A *vízrel kapcsolatos tulajdonságok* közül a különböző típusú vízfelvételi módszereket találhatjuk a leírásban, a hazánkban szokásos módszerek mellett a főzéssel való víztelítés és a telítési együttható számítása is szerepel.

A *szilárdsági vizsgálatok* leírása a próbatestek kialakításának feltételeivel kezdődik (e feltételek a nálunk szokásosaknál lényegesen szigorúbbak), a vizsgáló gépekre vonatkozó követelményekkel folytatódnak és az egyirányú nyomásra, a hajlításra és a közvetett (nálunk brazilnak nevezett) húzóvizsgálatra terjednek ki.

Az előírás nem tartalmazza sem a zúzott-kővizsgálatokat, sem az időállóság meghatározási módszereit. Az előbbi témakörrel nem is foglalkozott a bizottság, az utóbbi sok esetben került vitára, sőt valamennyi tagországra kiterjedő összehasonlító vizsgálatok is készültek. A kérdést

lezárni azonban nem sikerült, a továbbiakban egy-egy új bizottság foglalkozik a zúzottkövívizsgálatok és az időállóság kérdéseivel.

Az európai „kőszabvány” így csonka,

de üdvözölni kell azt, hogy legalább egyes tulajdonságokra vonatkozólag lehetőség van már egységes vizsgálati módszerek alkalmazására.

KERTÉSZ Pál

Emléktábla-avatás a Zirci Pantheonban

A Zirci apátság épületében létesült, a szűkebb környék tudományos kutatóinak szentelt Bakonyi Pantheonban, mely már DARNAI-DORNYAI Béla és RÓMER Flóris egy-egy emléktábláját őrzi, 1971. november 30-án 10 órakor két újabb, ezúttal kifejezetten bányászati vonatkozású emléktábla leleplezésére került sor. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Középdunántúli Csoportjának, valamint a Bakonyi Intézőbizottságnak ez a megemlékező gesztusa rangos ünnepség keretében zajlott le, s azon a helyi állami szervek, a bányászati és a geológia országos szakmai szervezetei is képviseltették magukat.

A kultúrteremben Dr. TÓTH Sándor üdvözölte a résztvevőket, majd KOLLÁR Kálmán vezényletével a 32 tagú Liszt Ferenc vegyeskar bányászdalokat adott elő. A két tudós, kinek emlékét emléktáblával örököltették meg:

Dr. VITÁLIS István (1871—1947) geológus, műegyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a bakonyi szén és bauxit nagy kutatója volt. Emléktábláját az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület állította.

Dr. FALLER Jenő (1894—1966) bányamérnök, kandidátus, az Észak-Bakony szénbányászatának úttörője és helytörténetének kutatója volt. Emléktábláját a Bakonyi Intéző Bizottság állította.

Az emléktábla-leleplező ünnepségen az

Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Bányászati Szakosztályának elnöke, PODÁNYI Tibor emlékezett meg Dr. VITÁLIS István 20 évvel ezelőtti időről, a Dunántúli Bakonyvidéki területén tanítványaival végzett fáradhatatlan kutatómunkájáról, a zirci és dudari lelőhelyekkel kapcsolatos szenttelep-feltérési sikereiről, valamint arról a mélyélesen emberi közelségről, melybe munkatársai, tanítványaival került. PODÁNYI elnököt követően JÁRMAI Ervin, az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Középdunántúli Csoportjának titkára mondott emlékbeszédet.

A kultúrteremben lezajlott ünnepség után az épület egyik belső udvarán, a Bakonyi Pantheonban került sor az emléktáblák leleplezésére, illetőleg felavatására. Az avatóbeszédet itt HIDASI István a MSZMP megyei végrehajtóbizottsága tagja, a Középdunántúli Szénbányák igazgatója tartotta. Az ünnepségen részt vettek az emléktáblákon megörökített kutatók családtagjai — köztük Dr. VITÁLIS Sándor professzor — s a kapcsolódó rövid műsor művészi közreműködői voltak: PINTÉR Tibor, a TTT Váci Mihály Irodalmi Színpadának vezetője, valamint a Kisfaludy Művelődési Ház már korábban említett Liszt Ferenc Vegyeskara.

BAUER Jenő dr.

Megalakult a Magyarhoni Földtani Társulat Ásványgyűjtő Klubja

1972. február 9-én tartotta alakuló ülését az Ásványgyűjtő Klub. Célkitűzése, hogy összefogja az egyéni gyűjtőket, helyi gyűjtő szervezeteket, segítséget nyújtson nekik a gyűjtésben, ásványok és ősmaradványok meghatározásában, tárolásában. Feladatai közé tartozik az ásványok külföldre való kivitelének szabályozása, ellenőrzése, hazai értékrendjének kialakítása. A Klub gyűjtőkirándulásokat szervez, amelyeken néhány kezdő gyűjtőnek is alkalma nyílik megismerkedni a hazai ásványgyűjtő helyekkel. Május 7-én Gyön-

gyösorosziba, június 3—4-én a Zempléni-hegységbe rendezett eredményes gyűjtőutat. Május 3-án Dr. KOCH Sándor professzor, a Társulat tiszteletbeli tagja tartott előadást az ásványgyűjtésről. Az Ásványgyűjtő Klub támogatja az ásvánnyal, közzettel dolgozó képző- és iparművészeket is. Az Ásványgyűjtők Klubjának vezetői tagjai: KUN Béla, KUNKOVÁCS László, MÉSZÁROS Károly, Dr. NEMECZ Ernő, dr. VÁRHEGYI Győző, dr. VARGAS Gyula, dr. ZBORAY György, titkára ORSOVAI Imre.

DRUSCSIC V. V., OBRUCSEVA O. P.: Paleontologia (Izd. Moszk. univ., 1971)

A moszkvai egyetem kiadója által második kiadásban megjelentetett tankönyv a teljes őslényntani anyagot átfogja. Viszonylag rövid terjedelme (410 oldal) következtében tárgyalásmódja lényegre koncentráló.

A könyv öt fő részből épül fel. Az első rész foglalja magába a paleontológia alapfogalmait és történetét.

A második, harmadik és negyedik rész a gerinctelen és gerinces állatok paleozoológiáját, valamint a paleobotanikát tartalmazza. Az alapvető morfológiai bélyegek mellett a főbb típusokat és a nagyobb rendszertani csoportok történeti fejlődését mutatják be a szerzők. Ki kell emelni a könyv szemléletes ábraanyagát, mind a morfológia, mind az egyes csoportok ökológiája és evolúciója vonatkozásában. Ez a 250 ábra még az orosz nyelvben kevés ismerettel rendelkezők számára is nagyon sok segítséget nyújthat az őslényntan alapjainak elsajátításához.

Az ötödik rész az élővilág fejlődésének áttekintése, a földi élet történetének vázolója. A fejezet végén táblázatosan, tömör összefoglalásban adják a földtörténet egyes szakaszainak fő faunisztikai és florisztikai jellemzőit.

Az őslényntani nevek megtanulásában és kiejtésében mutatkozó nehézségeken kíván segíteni a függelékként csatolt etimológiai szótár.

Ezt a rendkívül áttekinthető könyvet haszonnal forgathatják mindazok a geológusok, akik igénylik, hogy az általuk használt őslényntani adatok ne csupán nevek halmazát jelentésük számukra.

MONOSTORI Miklós

BONDARENKO O. B., MIHAJLOVA I. A.: Kratkij opregyelithel'ny izskopaemih'nyh besz-pozovocsnih. (Nyedra, Moszkva, 1969)

Mint a címből is kiténik, a könyv a gerinctelen ősmaradványok meghatározásában (és főként a meghatározás módszertanának elsajátításában) kíván segítséget nyújtani.

Két részből épül fel, a rövid általános rész a rendszeres részben használt határozókulcs elvével és használatának módjával, a latin szavak kiejtésével, a zoológiai nomenklatura szabályaival és a vízi gerinctelenek főbb életmód-típusaival foglal-

kozik, ehhez függelékként részletes földtörténeti kortáblázat csatlakozik.

A rendszeres rész mintegy 500 genust tartalmaz. Az egyes törzsekhez a szerzők adják a határozókulcsot, utána a határozókulcsban szereplő genusok ábráit és leírását rendszertani sorrendben. A genusokról diagnózis, az életmód jellemzése, földtörténeti és szovjetunióbeli földrajzi elterjedés szerepel a leírásban. A genusok neveit etimológiailag értelmezik.

A mellékelt ábrákon külön megjelölik a jellegzetes morfológiai bélyegeket, az ezekre vonatkozó terminusokat az ábramagyarázatokban vagy a szövegben magyarázzák. A terminusok vonatkozásában hivatkoznak a Szovjetunióban kiadott „Paleontológiai szótár” meghatározásaira. Lehetőség szerint a típusfajok ábrázolását adják, hogy biztosan az adott genusba tartozó alakot mutassanak be.

A könyv rendkívül értékes útmutató minden olyan geológus számára, aki gyakorlati során ősmaradványokkal találkozhat.

MONOSTORI Miklós

B. R. DOE: Lead Isotopes (Ólom Isotopes). (Springer, Berlin—Heidelberg—New York, 1970, 137 p.)

A „Minerals, Rocks and Inorganic Minerals” monográfia sorozat, melynek ez a könyv a harmadik kötete, a nagyszerű „Mineralogie und Petrographie in Einzeldarstellung” sorozat folytatása angol nyelven. A sorozat megváltottatása a szerzők és egyben az olvasók körének kibővítését is célozta.

A könyv, címéhez híven, az ólom izotópjával kapcsolatos valamennyi tudnivaló tárgyalását és a kérdés teljes irodalmának összefoglalását tűzte ki célul.

Az első fejezet az U-Th-Pb abszolút kormeghatározási módszert tárgyalja. Az U-Th-Pb-rendszerben 3 különböző korjelző izotóparány határozható meg. Az uránizotópok aránya természeti konstansként adott lévén, a különböző izotóparányértékek segítségével az esetleges vesztésből adódó hibák a concordia-discordia görbékkel kiküszöbölhetők. A számítások metodikáját az alkalmazható standard reagensek és kalibráló minták adatai egészítik ki. Az elvi alapok ismertetése után külön-külön tárgyalja az egyes, a módszerhez alkalmas ásványokat. A módszerhez legalkalmasabb cirkon és titanit mellett az apatit és monacit és egyes uránásványok használhatók még fel többé-kevésbé. Bár

cirkonból is könnyen kilúgozódik egy kevés ólom a metamorfózis során, a teljes átalakulás ritka és a kormeghatározás a különösen idősebb kőzeteknél — elég pontosan tükrözi az ásvány keletkezési korát (és nem metamorfózisát). A titanit hasonlóan alkalmasnak tűnik, a kevés vizsgálati eredmény alapján azonban ez még nem tekinthető biztosnak. Vannak példák más ásványok, (columbit-tantalit, fergusonit, rutil, glaukonit stb.) és kőzetminták vizsgálatára is.

A közönséges ólomizotópok jelentőségét az adja, hogy az ólom stabil lévén, radioaktív ólmot nem termelő környezetben befagy az ólomizotóparány. Az eredeti ólomizotóparány alapján következtethetünk a földtani korra, ill. a genetikára. A módszer fontos eredményeket szolgáltatott a meteoritok korára (egységesen 4500 millió év) és a Holdéra (a felszíni kőzetek kora 3700—4200 millió év). A kőzetek a vizsgálat szerint a földi kőzetekre hasonlítanak. A földi kőzeteken végzett vizsgálatok szerint az izotóparány genetikai jellemzői, ennek alapján genetikai típusokat és provinciákat lehetett megkülönböztetni, pl. elkülöníthető a magmás és a metamorf (fiatal és idős) ólom. A vizek és a levegő ólomtartalmának vizsgálata a szennyezések eredetéről tanulmányozható.

Az utolsó fejezet a teljesség kedvéért az ismert radioaktív ólomizotópokat ismerteti. Közülük csak a leghosszabb felezési idejű (22 év) Pb^{210} jelentős, 100 évnél nem idősebb lávaömlések és firnhó datálására és érteletepek hidrogeokémiai nyomozására használható.

A könyv végén 50 oldalas függelék táblázatokat, mérési adatokat és irodalmi utalásokat ad teljességre törekvően.

JASKÓ Tamás

ЕНЧВА, М.: Фосилите на България. II. Триас. — Бълг. Ак. науките, София (ЕНЧНЕВА, М.: Les fossiles de Bulgarie. II. Le Trias. — Ac. Bulg. Sciences, Sofia. — ЕНЧНЕВА, М.: Bulgária triász ós maradványai. II. Triász. — Bulg. Tud. Akad., Szófia, 1972.)

A könyv a bulgáriai múzeumi gyűjteményekben található triász ósmaradványok katalógusa, synonyma-lista, őslénytani leírás, a fajok rétegtani és földrajzi elterjedésének megjelölése és sajnos nem túl jóminőségű fotótáblák kíséretével.

Az összefoglaló leíró munka az alábbi taxonokat érinti: *Anthozoa*, *Bryozoa*, *Brachiopoda*, *Bivalvia*, *Cephalopoda*, *Stelleroida*. Meglepő, hogy a munkából a Gastropodák hiányoznak. Az érintett taxonokon belül az egyes fajok rendszertani sorrendben, a rétegtani elterjedés szerint nem szétválasztva kerültek bemutatásra.

Az őslénytani leírások előtt a bulgáriai triász kifejlődések térképpel kísért áttekintése található.

A szerző számos, bulgáriai tekintetből új, főleg *Bivalvia* és *Ammonoidea* fajt is leír, köztük két új *Halobia* (*Bivalvia*)-fajt.

A Brachiopodák morfológiára szorítokozik, és ebből adódhatott néhány meglepő és nem indokolt genus-besorolás is. pl.: *Halorella arpadi* (BITTN.), *Halorella trinodosi* (BITTN.).

Sajnálatosnak tekinthető, hogy ezt a nagy összefoglaló őslénytani munkát csak bolgár nyelven érték közre. Mivel a bulgáriai triász érintő nagyobb összefoglaló jellegű őslénytani munka eddig még nem jelent meg, így ez a könyv hiányosságai ellenére is feltétlenül érdeklődésre tarthat számot — elsősorban a triász *Bivalviákkal* és *Ammonoideákkal* foglalkozó szakemberek között.

Dr. DETRE Csaba